

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Knjige Vodnikove družbe. Vodnikova družba se je ustanovila 15. februarja l. l. z namenom, da bi zanesla poljudno slovensko knjigo med tiste sloje preprostega ljudstva in polizobraženstva, katerih Družba sv. Mohorja iz kakršnihkoli ozirov v sedanjem času ne more prikleniti v svoj krog. To je gotovo hvalevreden namen. Tudi če bi se Vodnikova družba ustanovila z izrecnim konkurenčnim namenom, bi njeni ustanovitvi ne mogel ugovarjati nihče, kdor odkritosrčno ljubi slovensko knjigo in slovensko kulturo. Družba sv. Mohorja ima po svojih tradicijah dovolj globokih korenin v slovenskem narodu in zagradelj tako stalen in siguran kader svojih članov, da ji Vodnikova družba ne bi mogla zlepa škodovati ali jo celo uničiti. Pač pa se z ustanovitvijo te družbe utegne razviti med obema ustanovama plemenito tekmovanje, ki ne bo škodilo nikomur, temveč bo edinole v prospeh slovenski knjigi.

Odklanjati bi bilo treba novo družbo samó, če bi kdaj jela namenoma propagirati neresno, nizkotno in nevredno čtivo. Tega ji spričo publikacij, s katerimi se je predstavila prvo leto, ni mogoče učitati. Knjige, ki jih je v zlic kratkemu času, ki ji je bil na razpolago, izdala v obljubljenem roku, razodevajo gotovo mnogo hib in nedostatkov, vendar pa vse očitujejo resno prizadevanje, nuditi slovenskemu preprostemu človeku dobrega čtiva v poljudni obliki.

Za leto 1927. je izdala družba štiri knjige. Dve leposlovni deli: Vl. Levstika »Pravico kladiva« in J. Kozaka »Beli mecesen«; tri poljudno-znanstvene in eno potopisno črtico pod skupnim naslovom »Iz tajnosti prirode« ter končno »Veliko pratiko«.

Obema leposlovnima deloma se pozna, da je bila njiju izdaja nekoliko forsirana.

Levstikova povest »Pravica kladiva« skuša biti slika vojnih slovenskih razmer, kakor so se zrcalile v borbi za samostojno jugoslovanstvo. Slično snov je pisatelj obdelal s krepkim zanosom in veliko objektivnostjo že v »Gadjem gnezdu«. V »Pravici kladiva« pa se je avtor podal na nevarna politična tla, kjer more po moji sodbi uspevati samó satira. »Pravico kladiva« bi priznal kot satiro, to pa je po eni strani mračna in pretresljiva slika nizkotnih instinktov, kakršni se razbesné pod hudim pritiskom in v demoralizirajočem ozračju vsakega zaslužjenega naroda, po drugi strani pa podoba idealno svetlih borcev. Oba svetova loči samó meja političnega naziranja. Preostro poudarjena tendenčnost zagradelj (Aleš je kakor Shakespearjev Jago propalica po svoji naturi in ne zaradi svojega političnega pripadništva) celotno vrednost dela občutno kvari. Povest je umetniško neprečiščena. So strani v knjigi (zlasti začetna poglavja in nekatera pred koncem), nad katerimi leži dih velike izčrpanosti, so pa prizori, iz katerih bruha vsa pristna Levstikova tvornost. To je lik kovačev, posebno pa orožnik Vodička, razmerje med Lucijo in Krištofom ter njuno slovo, prizor v ječi in na morišču. V teh prizorih se beseda pisateljeva razkipi in razpeni, da poje, joče in kolne. Ne, to ni zgolj retorika! V nji je pisatelj, ki je po Cankarju poleg župančiča danes najjačji klesar slovenske besede. V teh poglavjih bo delo obstalo in govorilo potomstvu o dobi, ki je bila, veličastni v svojih strahotah in v svojem upanju. Obstalo pa bi v celoti, če bi se snov v pisatelju umetniško zadostno

K n j i ž e v n a p o r o č i l a

objektivirala, kakor se je n. pr. Cankarju v njegovih satiričnih «Hlapcih». (Podrobnejšo literarno-kritično oceno te povesti priobči «Ljubljanski Zvon» v februarški številki prihodnjega letnika izpod peresa J. Kelemine.)

Temelji, na katerih je zgrajena Kozakova povest «Beli mecesen», bi zahtevali širšo izvedbo. Fabula, v kateri spremlja avtor svojega junaka od njegove najbujnejše mladosti do njegove smrti, potrebuje epičnih širiu, kakršnih se je poslužil Kozak v svoji šentpetrski epopeji, ki je zato umetniško bolj uspela. Ta zgolj zunanja omejenost bi zahtevala silne notranje strujenosti in zgoščenosti, osredotočenosti na glavno dejanje. Ta dramatična konciznost se je Kozaku v nekaterih osrednjih prizorih posrečila, pogosto pa ga zavaja njegova ljubezen do slikanja situacij v pripovedovanje stvari, ki so z glavnim dejanjem komajda v rahli zvezi. Zato je mnogo poglavij nujno moralo trpeti, da sečitajo kakor neizveden osnutek. Ta tehnična neuravnovešenost čitatelja često moti, da si ne more ustvariti jasne slike in gubi nit pripovedovanja, posebno se mu je težko orientirati v uvodnem pripovedovanju.

Poglavitna moč Kozakovega peresa tiči v črtanju prizorov. Njegova situacija je trdno zasidrana in nazorno oblikovana. Manj nazoren je pisatelj v formiranju značajev. Njegove postranske osebe (oba pravdača Bos in Smrekar ter njegov sin Tone) so šibkeje očrtane. Najresničnejše so tiste, ki so vidno zajete iz življenja; to sta posebno Balant in Revež, ki sta oba posebnjeza svoje vrste. Več moči razodeva pisateljevo pero pri črtanju ženskih značajev, dasi tudi lik Katarine ni vedno jasen. Veliko nežnosti pa je pisatelj položil v Lizo.

Vsa pisateljska sila avtorjeva je osredotočena seveda v glavni osebi, Martinu, ki veže vse dejanje. On, sin dolinskega kmeta, ne more vzdržati v zatohli tesnobi nižin. Ni rojen, da bi oral, sejal in žel. S svobodno gorsko prirodo se čuti eno. Nevarnosti ga mamijo in izzivajo. Beli mecesen na osameli nedostopni gorski planoti mu je rodni brat in prava podoba njega in njegovega življenja. Tam stoji sam, visoko pod nebom, in usiha brez sence... Prizor, kako se povzpenja Martin do te svoje podobe, je osrčje vse povesti in med najboljšim, kar sem doslej čital izpod Kozakovega peresa.

Svojevrstno elementarno animaličnost tega divjega lovca je pisatelj ob-svetlil s krepkimi in rezkimi barvami, tako da mu čitatelj tudi kak prekričec in neuglašen izraz rad odpusti. Proti koncu pa se ta napeta črta prelomi. Martin ustrelil razvratnega Lizinega sina. On, svobodni sin prirode, poslušen samo zakonom svoje krvi, postane spokornik. Strahovi ga mučijo. Ta prelom v duši je nezadostno pripravljen. Zamislek vzbuja literaren videz.

Pisatelj izraz v tej povesti stremi po preprostosti, sočnosti in lapidarnosti. Vendar se še ni našel. Ta slog še ni čist in uglašen. V pripovedovanju se kaotično mešajo slike iz vulgarne realnosti in transcendentnosti. Ko bo avtor še intenzivneje zaživel s snovjo, bo tudi njegov izraz kakor tekoče zlato. «Beli mecesen» je še preveč koncept, ki pa priča, da gredo Kozakove težnje za dramatskim oblikovanjem življenja.

Naravoslovne črtice v knjigi «Iz tajnosti prirode» so zasnovane nekako v Bölschejevem duhu. Najboljša je nedvomno prva, Vidova «Pravljica o lakoti», ki pa ji preprost in neuk čitatelj ne bo mogel slediti. Takemu čitatelju bo, mislim, najbolj pogodi Severjeva «Iz pradavnih dni», ki je pisana zares poljudno in nazorno. Poljančeva «Med ledom in snegom», ki se v bistvu dotika iste snovi, je mnogo šibkejša. Damjanovo poročilo o odkritju severnega tečaja bo priklenilo preprostega čitatelja.

K n j i ž e v n a p o r o č i l a

«Veliko pratiko» je uredil A. Debeljak. Nedvomno je ureditev take knjige nekaj nadvse težavnega. Urednik mora dobro poznati potrebe in zanimanje čitateljev, ako naj knjiga zares služi njih pouku in zabavi. Taka pratika ni samo ohlapna zbirka, ki nudi seznam svetnikov, nekaj životopisov, nekaj politike (ki jo danes itak vsakdo pozna), par podobic in malo medlega leposlovja, idealna naloga pratike je — ljudska čitanka.

Debeljak je v principu obdržal dosedanja naša koledarsko tradicijo, ki pa jo je spretno osvežil z raznimi sodobnejšimi članki (kot so posebno Nardinove črtice), kakršnih doslej nismo bili vajeni v naših koledarjih. Urednikovo prizadevanje pa bo moralo biti, da bo zunanja pestrost v resničnem skladu z notranjo tehtnostjo. Nekaj dobrega in izbranega leposlovja bi tudi taki knjigi ne škodovalo. —

Temelji so postavljeni in zdaj bo treba graditi dalje. Družba sama se nedvomno zaveda, kako težko in odgovorno nalogo si je nadela. A vendar: kakšna bo zgradba, ne zavisi zdaj več toliko od družbe, tudi ne od kakršnihkoli političnih konstelacij, ki jih naše do bolesi ljubosumno strankarstvo izigrava, to zavisi predvsem od slovenskih pisateljev. Tem je treba reči: evo vam torišča, kjer lahko svojemu narodu govorite neposredno in odkrito, brez hinavstva in licemerstva, s svobodnim srcem in svobodno vestjo! *Fran Albrecht.*

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Ranko Mladenović: Dramske gatke II. Daća. Izdanje S. B. Cvijanovića. Beograd 1926. Strani 32.

Umrlemu na čast so prirejali stari Slovani bojne igre na grobu in slovesne pojedine, ki so se imenovala strava. Časi in usode so te slovanske običaje v marsičem preobličili; bojne igre so izginile, pojedine pa so ostale. Mladenović je v «Daći» očrtal pogrebno pojedino pri Srbih, ki so v dobi despotstva pod silo turškega navala duševno in gmotno propadali.

Ob solnčnem zatonu težkega poletnega dne se vrši po pogrebu na domu umrlega «sebra» (neplemenitnika) «grozna i surova daća». «Posle se pilo, pilo, pilo... To je bila uteha onih, koji još dišu, koji su ostali, da još čekaju na smrt.» Kdo naj odkrije ikono na zidu, zagrnjeno radi smrti v hiši? Pogovor se suče o pokojniku in vražarskih mrtvaških obredih. Sosea očita brezbožnemu sosedu pijanost. On: «Imam i zašto da sam pijan; voleo sam ga kao brata.» Ne pijani menih ne drugi ne morejo odkriti ikone, vsi so preveč grešni. — Grobar odide na ulico in povabi na pojedino pijanega hajduka, ki se je v gostilni do srajce slekel in jaše nato v sprevodu pijanih otrok nag po ulici na govedu. «Stare se žene gadile, a mlade su krišom gledale požudno golog čoveka i drhtale i od strasti i od stida.» — Pijanega meniha, ki je na pojedini zaspal, polože na posteljo, kjer je bil pokojnik izdahnul. «Mnogo je pio za pokoj duše. Neka je Bogu hvala...» Nagi hajduk prijaše na govedu. Vse se zdrzne, on skoči na tla, si nadene srajco, ki so jo prinesli za njim, sede tak na menihovo mesto in mahoma «svi osete, da je o n jedini još uvek slobodan, snažan, moćan i svet, i ako nečovečan i smešan. Svi duboko osete da je o n došao da ih od nečega spase, o n još jedini!» Sosed se tudi sam ponudi v hajduke. Sprejmo ga, če bo jačji od smrti, večji od mržnje in sirovejši od življenja. Hajduk odkrije ikono, vsem odleže in smejo se raziti.

Ta mrtvaška orgija je napol pripovedovanje, napol razgovor v treh slikah, polna odvratnih, gnusnih podrobnosti (muhe, donavski komarji, smrad po vinu, pijana deca, vročina, zadržnost, skozi razpoke v stropu na mizo padajoče